

Levensloopcriminologie, criminele carrières en bijzondere dadergroepen²

DD 2019/6

Een stroming binnen de criminologie die zich de afgelopen decennia sterk heeft ontwikkeld en voor de strafrechtspraktijk interessante inzichten oplevert, is de levensloopcriminologie. In deze tak van criminologie wordt niet alleen gepoogd te verklaren wie wel en wie niet betrokken raken bij criminaliteit, maar wordt ook en vooral gekeken hoe criminaliteit en ander probleemgedrag verandert gedurende de levensloop. Kenmerkend is dat voor de beantwoording van onderzoeksvragen over de levensloop gegevens moeten worden geanalyseerd over (veranderingen in) delinquentie 'binnen' het leven van individuen. Dat betekent dat onderzoekers dienen te beschikken over longitudinale datasets met strafrechtelijke gegevens en sociaal-demografische gegevens.³ Gelukkig zijn deze in Nederland beschikbaar. Eerder werd de lezer van *Delikt en Delinquent* bijgepraat over de ontwikkelingen binnen dit deelgebied.⁴

In de levensloopcriminologie wordt veel aandacht besteed aan het onderscheiden en onderzoeken van verschillende typen criminele carrières en de factoren in de levensloop die daarop van invloed zijn. Eén van de eerste en meest invloedrijke modellen luidt dat er twee typen criminele carrières – 'trajecten' – zijn: het *dual taxonomy* model van Moffitt.⁵ In het eerste traject start delinquent gedrag in de pubertijd en blijft het beperkt tot de adolescentie (*adolescence limited offending*). Het overgrote deel van de delinquenten volgt dit traject. Bij de daders in het andere traject (*life-course persistent offenders*) begint het probleemgedrag al in de kindertijd, verergert tot delinquent gedrag in de adolescentie (12-18 jaar) en gaat daarna door in de volwassenheid. Het gaat hier om een veel kleinere groep delinquenten, maar zij zijn door hun langdurige en hoogfrequente delinquentie verantwoordelijk voor een groot deel het totaal aan gepleegde strafbare feiten. Beide trajecten zouden hun eigen oorzaken kennen: bij de persistente daders spelen biologische eigenschappen en opvoedingstekorten een rol, terwijl bij de adolescentiegebonden criminaliteit het meer gaat om gebrek aan zelfcontrole in het gat tussen kindertijd en volwassenheid en om imitatie van anderen.

Een nadien in veel levensloopstudies getrokken conclusie is dat bij de meeste daders antisociaal, deviant en (later) crimineel gedrag zich reeds op jonge leeftijd of in de jeugd manifesteert en na een piek in adolescentie afneemt in de vroege volwassenheid (de leeftijd-criminaliteitscurve), terwijl er een kleine groep daders is die doorgaat met het plegen van strafbare feiten tot ver in de volwassenheid. In de levensloopcriminologie zijn grofweg twee theoretische benaderingen voor de verklaring van de gevonden criminele carrières. 'Statische' theorieën kijken naar criminogene stabiele factoren, zoals lage zelfcontrole of een ander karakter- of persoonlijkheidskenmerk, die de kans op deviant en crimineel gedrag verhogen of verlagen. "Dynamische" theorieën kijken naar veranderingen in iemands

1 Wim Huisman is hoogleraar Criminologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

2 Citeerwijze: W. Huisman, 'Levensloopcriminologie, criminele carrières en bijzondere dadergroepen', *DD* 2019/6.

3 A. Donker, ER. Kleemans, P. van der Laan en P. Nieuwbeerta, Ontwikkelings- en levensloopcriminologie in vogelvlucht, *Tijdschrift voor Criminologie*, 2004, 46(4), 322-329.

4 Weerman F.M., J.W. de Keijser en W. Huisman, 'Onderzoek naar de levensloop van daders en het denken over misdaad en straf (Rubriek Criminologie)', *DD* 2004/34 (p. 530-539).

5 T. E. Moffitt, Life-course-persistent and adolescence-limited anti-social behavior: A development taxonomy. *Psychological Review*, 1993, 110, 674-701.

leven (*life events*), zoals het krijgen van werk of van een gevangenisstraf, die de kans op crimineel gedrag doen af- of toenemen.⁶

Uitkomsten van onderzoek naar levensloop en identificatie van verschillende ontwikkelingstrajecten van crimineel gedrag, zijn relevant voor strafrechtelijk beleid. Het tijdig herkennen van potentieel gevaarlijke daders en het vroegtijdig interveniëren kan bijdragen aan het voorkomen van het plegen van strafbare feiten en recidive, en daarmee aan een reductie in criminaliteit. Meer in het algemeen is het een voornemen in criminaliteitsbeleid om wetenschappelijke kennis over voorspellers van crimineel gedrag en criminele carrières te gebruiken en strafrechtelijke interventies daarmee *evidence based* te maken.⁷ Een voorbeeld is de Top600-aanpak in Amsterdam waarmee politie, openbaar ministerie, gemeente en zorgverlenende instellingen proberen de criminele carrières van jeugdige veelplegers proberen om te buigen door een combinatie van zorg en straf en waarbij tevens wordt getracht te voorkomen dat broertjes en zusjes ook in de criminaliteit belanden.⁸ Een andere maatregel waarbij wordt getracht criminaliteit te voorspellen op basis van grote hoeveelheden data is *predictive policing*. Door de analyse van grote hoeveelheden data wordt getracht criminaliteit meer en nauwkeuriger te voorspellen. De politie kan hierdoor sneller en gericht ingrijpen bij (de dreiging van) criminaliteit.⁹ Een derde maatregel waarin het gedachtengoed van de levensloopcriminologie is te herkennen is de selectieve opsluiting van veelplegers – in Nederland de ISD-maatregel – die vooral gericht is op de *life course persisters*.¹⁰

Een verwijt dat deze op zich veelbelovende levensloopcriminologie lange tijd kon worden gemaakt is dat zij zich richt op grote cohorten delinquenten – bijvoorbeeld alle veroordeelde verdachten in één jaar¹¹ – waardoor de resultaten vooral betrekking hadden op commune criminaliteit. Er werden in deze cohorten wel verschillende typen criminele carrières en daarbij behoren verschillende typen van criminaliteit gevonden (bijvoorbeeld meer vermogenscriminaliteit of meer geweldscriminaliteit), maar er werd niet gekeken naar bijzondere vormen van criminaliteit die mogelijk worden gepleegd door specifieke typen daders. Dit plaatst vraagtekens bij de houdbaarheid van door deze ‘commune’ levensloopcriminologie geproduceerde kennis en de effectiviteit van beleid en van strafrechtelijke interventies voor deze bijzondere categorieën daders.¹²

Gelukkig zijn er de laatste jaren diverse ‘levensloopcriminologische’ studies verricht naar plegers van bijzondere vormen van criminaliteit. Ook deze studies zijn relevant vanuit strafrechtelijk oogpunt, nu er steeds meer op bijzondere dadergroepen toegesneden interventies worden bedacht. Een voorbeeld is ‘Hack_Right’, een interventie voor jeugdige cybercriminelen. Deze interventie is gericht op resocialisatie en recidivepreventie en bestaat uit herstel, training, inzicht in alternatieven en coaching. In de meeste gevallen legt de

6 J.H. Laub & R.J. Sampson, *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003.

7 Huisman, W., J.W. de Keijser & F. Weerman, ‘Evidence based’, wat is dat eigenlijk? (Rubriek Criminologie), *DD* 2006/7 (798-796).

8 P. Niemijer en C. van Dijk, ‘Hoe een integrale aanpak echt van de grond kan komen: De Top600 in Amsterdam’, *Cahiers Politiestudies*, 30, 2014, 11-26.

9 A. Das en M.B. Schuilenburg, ‘Predictive policing: waarom bestrijding van criminaliteit op basis van algoritmen vraagt om aanpassing van het strafprocesrecht’, *Strafblad*, 2018, 33, p. 19-26.

10 S. Struijk, *De ISD in perspectief. Een studie naar de ISD-maatregel in het licht van het Nederlands strafrechtelijk sanctiestelsel ter bestrijding van recidive en criminele overlast*, dissertatie, Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2011.

11 A.A.J. Blokland, *Crime over the life span; criminal trajectories in a Dutch conviction cohort* (diss. Leiden), Dordrecht 2005.

12 M. DeLisi & A.R. Piquero, ‘New frontiers in criminal career research, 2000-2011: A state-of-the-art review’, *Journal of Criminal Justice*, 2011, 39, 289-301.

officier van justitie Hack_Right als voorwaarde op om geen andere straf te krijgen, maar het idee is dat in de toekomst ook de rechter het als straf kan opleggen.¹³

Nog een voorbeeld betreft de hieronder te bespreken leden van criminele motorbendes. Wereldwijd zijn leden van motorbendes betrokken bij gewelddadige en georganiseerde criminaliteit en ook in Nederland zijn er steeds meer motorclubs en zijn leden van deze clubs betrokken bij ernstige misdrijven.¹⁴ Sinds 2012 zijn 'Outlaw Motorcycle Gangs' ('OMG's' in de hedendaagse aanpak van ondermijnende criminaliteit)¹⁵ onderwerp van een integrale aanpak die erop gericht is de bewegingsruimte van OMG's zoveel mogelijk te beperken en het lidmaatschap onaantrekkelijk te maken. Met wisselend succes heeft het openbaar ministerie pogingen ondernemen de clubs civielrechtelijk te laten verbieden.¹⁶ Een vraag die daarbij telkens opkomt wat de rol van de club is bij het plegen van criminaliteit door de leden. Zoeken mensen met criminele neigingen de motorclub op of maakt juist het lidmaatschap dat leden criminaliteit gaan plegen?

Een ander voorbeeld betreft het beleid van het functioneel parket van het openbaar ministerie om ernstige vormen van organisatiecriminaliteit bij grote ondernemingen af te doen met steeds omvangrijkere transactiebedragen met als voorwaarde verbetering van het *compliance management*, terwijl individuele bestuurders steeds vaker strafrechtelijk aansprakelijk worden gehouden en worden vervolgd.¹⁷ Wat zijn de effecten op de criminele carrières van deze rechtspersonen en bestuurders van wie werd aangenomen dat het *one-shot offenders* (en dus geen recidivisten) zijn?

Onderzoek naar de criminele carrières van bijzondere dadersgroepen kan dergelijke vragen beantwoorden en bijdragen aan inzicht in de effecten van op bijzondere dadersgroepen toegesneden strafrechtelijk beleid. In dit editorial worden de inzichten besproken van enkele recente Nederlandse studies naar de levensloop van bijzondere dadersgroepen. Het gaat achtereenvolgens om zedendelinquenten, cybercriminelen, plegers van georganiseerde criminaliteit, *outlawbikers*, fraudeurs en tenslotte rechtspersonen.

Zedendelinquenten

In haar promotieonderzoek onderzocht Van den Berg de ontwikkeling van jeugdige zedendelinquenten tot in de volwassenheid.¹⁸ Centraal stonden de ontwikkeling van de criminele carrière en de invloed van verschillende levenslooptransities op delinquentie. Vaak wordt verondersteld dat jeugdige zedendelinquenten specialistische en chronische daders zijn en dat zij zich dus zullen ontwikkelen tot volwassen zedendelinquenten. Deze veronderstelling ligt ten grondslag aan een streng beleid ten aanzien van alle zedendelinquenten. De laatste jaren zijn er echter steeds meer empirische studies uitgevoerd die de deze veronderstelling ten aanzien van (jeugdige) zedendelinquenten hebben ontkracht.¹⁹ Deze onderzoeken laten een meer generalistische beeld zien van de jeugdige zedendelinquent, onder andere door

13 M. de Bruijne, 'Heck_Right. Een interventie voor jonge, naïeve cybercriminelen', *Opportuun*, 2, 2018.

14 A.A.J. Blokland, W. van de Leest & M. Soudijn, 'Profielen van Nederlandse outlawbikers en Nederlandse outlawbikerclubs', *Politie en Wetenschap*, nr. 101, 2017.

15 W. Huisman, 'De aanpak van ondermijnende criminaliteit. Oude wijn in nieuwe zakken?', *DD* 2017/31.

16 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, 18 december 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:10865; Rb. Den Haag, 18 juni 2018, ECLI:NL:RBDHA:2018:7183.

17 W. Huisman, 'Transactie en compliance bij banken', *Tijdschrift voor bijzonder strafrecht en rechtshandhaving*, 4, 2018.

18 C. J. W. van den Berg, *From Boys to Men: Explaining Juvenile Sex Offenders' Criminal Careers* (diss. Amsterdam VU), Amsterdam: Vrije Universiteit 2015, p. 179.

19 O.a. F.E. Zimring, A.R. Piquero & W.G. Jennings, 'Sexual delinquency in Racine. Does early sex offending predict later sex offending in youth and young adulthood?', *Criminology and Public Policy*, 2007, 6, p. 507-543.

lage seksuele recidivecijfers in de volwassenheid en een gemiddelde mate van recidive voor andere typen delicten.

Deze nieuwe inzichten kunnen leiden tot de veronderstelling dat zedendelinquentie in de jeugd niet per definitie leidt tot specialisatie, maar dat het plegen van seksuele delicten een onderdeel is van een bredere criminele carrière veroorzaakt door antisociale neigingen. In deze veronderstelling zouden jeugdige zedendelinquenten vergelijkbaar zijn met een meer generalistische populatie daders. Van den Berg heeft zowel de specialistische als de generalistische veronderstelling ten aanzien van jeugdige zedendelinquenten onderzocht. Zij bestudeerde de criminele carrière van 498 Nederlandse jeugdige zedendelinquenten, van adolescentie tot in de volwassenheid. De resultaten laten zien dat jeugdige zedendelinquenten zich over het algemeen niet specialiseren als zedendelinquent. Een uitzondering hierop is een zeer kleine groep die ook in de volwassenheid doorgaat met het plegen van zedendelicten. Verder vond Van den Berg geen 'life-course-persistent' traject voor deze onderzoeksgroep. Het grootste gedeelte van de jeugdige zedendelinquenten stopt met het plegen van delicten na de adolescentie. Ter verklaring vond Van den Berg dat het hebben van werk samen blijkt te hangen met een geleidelijke afname in het aantal delicten over tijd. Bovendien werd deze afname naarmate de jeugdige zedendelinquenten ouder werden steeds sterker. Het krijgen van werk wordt in veel levensloopcriminologische studies gevonden als remmende factor in criminele carrières.²⁰

Kijkend naar de aard en pleegwijzen van de delicten, vond Van den Berg net als in eerder onderzoek drie typen jeugdige zedendelinquenten: de kindmisbruiker, de leeftijdge- nootmisbruiker en de groepsdader.²¹ Ten aanzien van de stabiele risico- en beschermende persoonlijkheidskenmerken verschillen deze drie subgroepen significant van elkaar. Ook het delictgedrag lijkt te verschillen tussen deze groepen. Daarbij is gevonden dat kindmisbruikers het meest verschillen van de andere twee typen jeugdige zedendelinquenten op het gebied van delinquentie en de invloed van de *life events* op de criminele carrière, wellicht door een meer uitgebreide psychologische problematiek. Werk heeft bijvoorbeeld voor de kindmisbruiker geen gunstig effect op delinquentie en in vergelijking met de andere twee groepen plegen de kindmisbruikers significant minder delicten over de gehele criminele carrière.²²

Cybercriminelen

Een andere groep daders van een specifieke vorm van criminaliteit van wie de criminele carrières in recent promotieonderzoek zijn onderzocht, zijn daders van cybercriminaliteit. Van Weulen Kranenbarg maakte een vergelijking tussen cyberdelinquenten en traditionele delinquenten ten aanzien van hun criminele carrière, persoonlijke en situationele risicofactoren voor daderschap en slachtofferschap, overeenkomst in delinquentie van sociale netwerkleden en motivaties voor het plegen van verschillende clusters van delicten.²³ Het onderzoek richtte zich op nieuwe typen criminaliteit, waarbij IT zowel het doelwit is als het belangrijkste middel is om het delict te plegen, de zogenoemde cyber-afhankelijke de-

20 J. Verbruggen, V. Van der Geest, & A. Blokland, 'Adult life adjustment of vulnerable youths. The relationship between criminal history, employment history and adult life outcomes', *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 2016, 2(4), 466-493.

21 J. Hendriks, *Jeugdige zedendelinquenten: een studie naar subtypen en recidive* (diss. Utrecht), Utrecht: Forum Educatief 2006.

22 Van den Berg, p. 182.

23 M. Weulen Kranenbarg, *Cyber-offenders versus traditional offenders: An empirical comparison* (diss. Amsterdam VU), Amsterdam: Vrije Universiteit, 2018.

licten (*cybercrime* in enge zin), zoals kwaadaardige *hacking*, *defacing* van websites, illegale controle over IT-systemen en gebruik van *malware*.

Voor persoonlijke levensomstandigheden vond Van Weulen Kranenbarg dat, in vergelijking met alleen wonen, samenleven met een partner of met een partner en kind de kans op cyber-daderschap verlaagt en alleenstaand ouderschap de kans op cyberdelinquentie verhoogt. Deze effecten waren in dezelfde richting en zelfs sterker voor cybercrime in vergelijking met traditionele criminaliteit. Wat betreft professionele levensomstandigheden vond Van Weulen Kranenbarg geen statistisch significant effect van het hebben van werk of het volgen van een opleiding op cyberdelinquentie, terwijl dit wel een statistisch significant verlagend effect heeft op traditionele delinquentie.

Vervolgens heeft Van Weulen Kranenbarg gekeken welke clusters van delicten er geïdentificeerd konden worden en in welke mate cyberdelinquenten te onderscheiden zijn van traditionele delinquenten. Haar analyses lieten zien dat cyber-afhankelijke criminaliteit zelden wordt gepleegd door daders die ook traditionele criminaliteit plegen. De clusters van cyber-delicten bestonden uit delicten die onderdeel zijn van dezelfde modus operandi, of delicten die gebruik maken van dezelfde vaardigheden en context.

Tenslotte heeft Van Weulen Kranenbarg de zelf-gerapporteerde motivaties voor deze clusters van delicten in kaart gebracht en geanalyseerd in hoeverre de motivaties voor vormen van cybercriminaliteit en voor traditionele vormen van criminaliteit verschillen. De cybercriminelen rapporteerden bijna geen financiële motivaties. Intrinsieke motivaties, zoals nieuwsgierigheid en iets willen leren, waren het belangrijkste voor alle vormen van cybercrime. Extrinsieke motivaties waren minder belangrijk voor cybercrime in vergelijking met traditionele criminaliteit.

Georganiseerde criminaliteit

De bovenbeschreven zedendelinquenten en cybercriminelen plegen hun misdrijven meestal alleen. Dit is anders voor criminaliteit die in een georganiseerd verband wordt gepleegd. De aard van georganiseerde criminaliteit, zoals drugs- en mensenhandel, brengt dat misdrijven in samenwerking worden gepleegd en dat kennis, capaciteiten en contacten voor daders van essentieel belang zijn. De vraag is wat deze kenmerken betekenen voor de criminele carrières van daders die betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit. Tot enkele jaren terug was er nog weinig kennis over daders van georganiseerde criminaliteit, over hun criminele carrières en over hoe zij betrokken raken bij een criminele groep. Eerder onderzoek naar georganiseerde criminaliteit was vooral gericht op de aard en dynamiek van criminele groepen en de organisatie van criminele activiteiten.²⁴

Van Koppen gebruikte data van de WODC Monitor Georganiseerde Criminaliteit om levenspaden naar en de criminele carrières in de georganiseerde criminaliteit in kaart te brengen.²⁵ Voor deze monitor zijn in de laatste twee decennia opsporingsonderzoeken naar criminele groepen systematisch bestudeerd en geanalyseerd.²⁶ Deze opsporingsonderzoeken hebben onder andere betrekking op zoals internationale drugsmokkel, mensen-smokkel, mensenhandel, wapenhandel, witwassen en BTW-fraude. Voor haar dissertatie gebruikte Van Koppen gegevens uit de Monitor over 1.623 daders die een rol spelen in 120 criminele groepen. Allereerst heeft zij voor een groep van 854 daders die tenminste sinds

24 E.R. Kleemans, 'Organized crime, transit crime, and racketeering. *Crime and Justice*', 2007 (35), 163-215.

25 M.V. van Koppen, *Pathways into organized crime: Criminal opportunities and adult-onset offending* (diss. Amsterdam VU) Amsterdam: Vrije Universiteit, 2013.

26 H.G. van de Bunt & E.R. Kleemans, *Georganiseerde criminaliteit in Nederland. Derde rapportage op basis van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit*, Den Haag: WODC 2007.

hun twaalfde levensjaar in Nederland woonachtig waren de justitiële carrière bekeken die voorafging aan hun betrokkenheid bij activiteiten in de georganiseerde criminaliteit. Daarbij werden vier groepen gevonden. De eerste en tevens kleinste groep van 11 procent wordt gevormd door 'vroeg starters'. Zij starten op vroege leeftijd met het plegen van delicten en minderen al snel na de adolescentie. De tweede groep daders van 30 procent werd getypeerd als persistente daders. Zij starten op vroege leeftijd met crimineel gedrag en gaan daarmee door in de volwassenheid. De grootste groep van 40 procent bestaat uit 'volwassen starters' die pas op latere leeftijd starten met crimineel gedrag. Tenslotte is er een groep van 19 procent *first offenders* zonder eerdere justitiecontacten. Dit betekent dat van het grootste deel van de daders in de georganiseerde criminaliteit de criminele carrière pas in de volwassenheid begint.²⁷

Dergelijke *late onset offenders* zijn een relatief recente ontdekking in de levensloopcriminologie. Zij hadden nog geen plaats in het *dual taxonomy* model van Moffit, waarschijnlijk omdat de data van eerdere studies niet ver genoeg tot in de volwassenheid reikten.²⁸ Deze bevinding staat haaks op de ideeën dat oudere daders meestal doorstromen vanuit de jeugdcriminaliteit en dat daders die ernstige delicten plegen op vroege leeftijd het criminele pad inslaan. Van Koppen onderzocht verder welke instapmechanismen een rol spelen bij georganiseerde criminaliteit op basis van de analyse van de dossiers van opsporingsonderzoeken naar 314 daders en vijftien criminele groepen. Cruciaal waren de kennis, ervaring en contacten die daders eerder hadden verworven tijdens een opleiding of baan, maar ook door ervaring in het criminele circuit. Veel daders bleken over een eigen bedrijf te beschikken, waarvan sommige (ook) draaien op legale handel, terwijl andere puur ten dienste van de criminele groep zijn opgezet.

Outlawbikers

Een groep daders die de laatste jaren in het bijzonder in verband worden gebracht met georganiseerde criminaliteit zijn de zogenaamde *outlawbikers*: leden van de eerder genoemde OMG's. Blokland, Van de Leest en Soudijn deden onderzoek naar de criminele carrières van Nederlandse *outlawbikers* en de criminele betrokkenheid van leden van OMG's.²⁹ Daartoe hanteerden de deze onderzoekers een steekproef van 2090 personen van wie volgens de Nationale Politie is komen vast te staan dat zij tussen 2010 en 2015 lid waren van een Nederlandse OMG (1617 personen) of van één van de bij de politie bekend zijnde OMG-supportclubs (473 personen). Een ruime meerderheid van de OMG-leden is ooit veroordeeld voor het plegen van misdrijven, gemiddeld meer dan negen keer per persoon. Bijna één op de drie is zelfs meer dan tien maal veroordeeld en kunnen dus als 'veelpleger' worden aangemerkt. Eveneens een derde heeft ooit een vrijheidsstraf opgelegd gekregen. Afgezet tegen de criminele betrokkenheid van de gemiddelde Nederlandse motorbezitter, concluderen Blokland e.a. dat Nederlandse OMG-leden disproportioneel vaak in aanraking komen met politie en justitie.³⁰ De OMG-supportclub leden zijn minder crimineel actief dan de OMG-leden, maar ook zij zijn disproportioneel betrokken bij het plegen van misdrijven: 78% is daarvoor veroordeeld. Een derde is ooit veroordeeld tot een vrijheidsstraf.³¹ Ongeveer de helft van de OMG-leden en de supportclubleden laat een crimineel ontwikkelingspad zien dat niet de gebruikelijk piek kent tijdens adolescentie, maar meer een gelei-

27 Van Koppen, p. 151.

28 Moffit, 1993.

29 Blokland e.a. 2017.

30 Ibid, p. 10.

31 Ibid, p. 43.

delijk verloop tot ver in de volwassenheid. Een derde vertoont criminele carrières die wel pieken in de adolescentie, maar ook zij hebben een verhoogde criminele activiteit in de volwassenheid. Omdat een aanzienlijk deel van de steekproef reeds voor het lidmaatschap van een motorclub is veroordeeld, lijkt sprake te zijn van een selectie-effect: juist personen met een crimineel verleden voelen zich aangetrokken tot een OMG of wordt door OMG's als lid geworven of geaccepteerd. Maar er lijkt ook sprake van invloed. Mede op basis van buitenlands onderzoek suggereren Blokland e.a. dat lidmaatschap het plegen van criminaliteit stimuleert of althans de kans op stoppen verminderd. Dit effect lijkt het sterkst voor vermogensdelicten, drugsdelicten en overtredingen van de wet Wapens en Munitie.³²

Wat betreft het verloop en de aard van de criminele carrières van de Nederlandse *outlawbikers* onderscheiden Blokland e.a. vier typen. Een derde wordt door hen aangemerkt als 'marginaal' vanwege de kleine kans ooit veroordeeld te zijn. Nog een derde wordt aangemerkt als 'conservatieven', omdat zij veroordeeld worden voor delicten die direct samenhangen met de *outlawbiker*levensstijl, waaronder verkeers- en geweldsdelicten. Dan onderscheiden Blokland e.a. het 'generalistische type': ongeveer een vijfde van de steekproef wordt gekenmerkt door een hoge kans veroordeeld te zijn voor veel verschillende delicten. Naast veel geweldsdelicten zijn dit ook drugsdelicten en andere vormen van georganiseerde criminaliteit. De laatste groep van ongeveer 15% wordt aangemerkt als 'ondernemende daders'. Zij hebben een hoge kans veroordeeld te zijn voor misdrijven die samenhangen met georganiseerde criminaliteit, maar een lagere kans om veroordeeld te zijn voor delicten als geweld en verstooring van de openbare orde.

De analyses van Blokland e.a. laten zien dat Nederlandse *outlawbikers* disproportioneel betrokken zijn bij criminaliteit, maar ook dat de frequenties en de aard van de criminaliteit en daarmee de criminele carrières sterk variëren. Het in de media en de politiek opgeroepen beeld dat alle OMG-leden betrokken zijn bij georganiseerde criminaliteit wordt genuanceerd: voor twee derde van de OMG-leden zijn geen registraties voor betrokkenheid bij drugs misdrijven of andere georganiseerde criminaliteit. Wel laten Blokland e.a. zien dat de betrokkenheid bij criminaliteit en bij georganiseerde criminaliteit per OMG kan verschillen. Drugscriminaliteit en georganiseerde criminaliteit worden vooral gepleegd door leden van de grotere OMG's, zoals Satudarah MC, Hells Angels en No Surrender MC.³³

Fraudeurs

Hoewel het onderzoek naar georganiseerde criminaliteit en *outlawbikers* liet laat zien dat sommige daders crimineel actief blijven of juist beginnen met criminaliteit in volwassenheid, is er in de levensloopcriminologie relatief weinig onderzoek naar en theoretische aandacht voor dadergroepen die zich op latere leeftijd (blijven) bezighouden met criminaliteit. Een andere groep misdrijfplegers waar dat voor geldt zijn fraudeurs.

Van Onna deed promotieonderzoek naar de criminele ontwikkeling van fraudeurs.³⁴ Net als voorgaande studies betreft het een dadergroep waarnaar ook in het buitenland nauwelijks eerder onderzoek is gedaan. Voor een steekproef van 644 personen die door het Openbaar Ministerie zijn vervolgd voor hun betrokkenheid bij serieuze fraudedelicten onderzocht Van Onna hoe de criminele ontwikkeling van fraudeurs eruit ziet en welke factoren deze ontwikkeling beïnvloeden.

³² Ibid, p. 12.

³³ Ibid, p. 14.

³⁴ J. Van Onna, *Blurred Lines A Study of White-Collar Crime Involvement*, dissertatie, Vrije Universiteit Amsterdam, 2018.

Met de analyse van hun justitiële voorgeschiedenis (vanaf hun twaalfde levensjaar) en hun sociaaleconomische achtergrondkenmerken, laat Van Onna zien dat fraudeurs in Nederland een heterogene dadergroep vormen wat betreft achtergrondkenmerken, criminele voorgeschiedenis en type fraudedelicten. Op basis van semi-parametrische groepsmodellen is de onderzoekspopulatie geclusterd in groepen met een soortgelijke criminele voorgeschiedenis (criminele ontwikkelingspaden). Door daarna ook de sociaaleconomische achtergrondkenmerken en selectiedelicten in de analyses te betrekken, zijn vier daderprofielen onderscheiden.³⁵ De eerste twee groepen, stereotype witteboordencriminelen (39%) en volwassenstarters (39%), komen beiden pas in volwassenheid met justitie in aanraking en kenmerken zich door laagfrequent crimineel gedrag, vooral fraude zoals belasting- en faillissementsfraude. De stereotype witteboordencriminelen zijn in vergelijking met de volwassen-starters minder crimineel actief en meer gespecialiseerd in fraude, beginnen later in volwassenheid met criminaliteit en lijken een hogere maatschappelijke status te hebben (ze bekleden bijvoorbeeld vaker witteboordenposities). De andere twee groepen – volwassen-doorzetters (22%) en stereotype criminelen (4%) – plegen hun eerste delicten in hun jeugd en kenmerken zich juist door frequent en minder gespecialiseerd crimineel gedrag, waarbij ze in volwassenheid overstappen van straatcriminaliteit naar fraude of fraudedelicten toevoegen aan hun criminele repertoire, zoals oplichting en creditcard fraude. De stereotype criminelen zijn in vergelijking met volwassen-doorzetters veelvuldiger crimineel actief en lijken minder stabiele levens te leiden. De uiteenlopende criminele ontwikkelingspaden van de onderzochte fraudeurs suggereren dat het criminele gedrag van fraudeurs verschillende oorzaken kent. Bij de fraudeurs die reeds in hun jeugd delicten pleegden lijken individuele criminogene factoren die hun oorsprong in de jeugd vinden van belang, terwijl bij de grote meerderheid van fraudeurs die begonnen in volwassenheid vooral criminogene veranderingen in volwassenheid van belang lijken te zijn.

Vervolgens heeft Van Onna onderzocht of criminogene individuele factoren een rol spelen bij de criminele ontwikkeling van fraudeurs. Dit is een novum, omdat individuele betrokkenheid bij fraude doorgaans verklaard wordt aan de hand van blootstelling aan criminogene situationele omstandigheden op en rondom het werk, zoals gelegenheden en bedrijfscultuur, en waarbij de persoonlijke achtergrond van fraudeurs vaak als relatief onbelangrijk of zelfs irrelevant wordt beschouwd.³⁶ Om deze aanname te toetsen heeft Van Onna onderzocht of fraudeurs meer regels overtreden buiten de werkcontext dan gepaarde controle-individen met eenzelfde socio-demografische achtergrond (geslacht, leeftijd, regio, inkomen en eigenaar bedrijf) en vergelijkbare vertrouwenspositie binnen bedrijven of organisaties. Het gaat hier om inkomensbelasting- en verkeersovertredingen; dus overtreding van regels die buiten de werkcontext liggen en waarvan de overtreding dus ook niet verklaard kan worden door de werkcontext (en die bovendien onderling ongerelateerd zijn). De resultaten laten zien dat fraudeurs, inclusief zij die maar één delict op hun naam hadden staan, in verhoogde mate inkomensbelasting- en verkeersovertredingen begaan.³⁷ Op basis van de bevindingen kan worden geconcludeerd dat het op zijn minst aannemelijk is dat de persoonlijke neiging om regels te overtreden ook een rol speelt in regelovertrading op het werk.

Om meer zicht te krijgen op het proces dat leidt tot de betrokkenheid bij fraude heeft Van Onna tenslotte 26 veroordeelde fraudeurs geïnterviewd. De interviews laten zien dat de meeste fraudeurs drie stappen doorliepen in de aanloop naar het fraudedelict waar-

35 Ibid, Hfdst. 2.

36 Huisman, W. Witteboordencriminologie en wetenschappelijk onderzoek, in: Hoogenboom, A.B., Pheijffer, M., L. van Almelo en E.R. Muller (red.) Handboek Fraude, Deventer: Wolters Kluwer 2016, p. 52.

37 Van Onna, p. 70.

voor zij werden vervolgd. Eerst is er een verandering in hun sociale of economische leven (eerste stap), die leidt tot een vorm van druk – verleiding, economisch druk of sociale druk – (tweede stap), waaraan de geïnterviewde fraudeurs toegaven door gebruik te maken van de gelegenheidsstructuren die ze tot hun beschikking hadden of door deze op te zoeken (derde stap). De interviews laten zien dat zulke situationele omstandigheden belangrijk zijn maar ook dat de betrokkenheid bij fraude niet volledig kan worden begrepen als niet ook gekeken wordt naar de mate van maatschappelijke binding die een persoon heeft (of ervaart) en de morele overwegingen van een persoon. Deze morele overwegingen spelen een belangrijke en complexe rol bij de beslissing om fraude te plegen.³⁸ Volgens Van Onna kunnen verschillende morele mechanismen de kans op fraude vergroten, mogelijk maken of zelfs aanmoedigen. Zoals een flexibel moreel kompas dat het plegen van fraude niet op voorhand uitsluit en de beleving van een superieur moreel oordeel waarbij persoonlijke opvattingen de ultieme scheidsrechter om de wet (niet) na te leven.

Rechtspersonen

Veel van de door Van Onna bestudeerde fraude werd gepleegd bij de uitoefening van beroep of bedrijf. Veel van de daders waren directeur of eigenaar van een onderneming. Wanneer fraude wordt gepleegd ten behoeve van het belang van de onderneming of organisatie, dan wordt in de criminologie gesproken van organisatiecriminaliteit.³⁹ De systematische overtreding van de meldplichten uit de Wet voorkoming Witwassen en Financiering van Terrorisme (Wwft) door de ING-bank, werd door het openbaar ministerie in het feitenrelaas bij de megatransactie van € 775 miljoen gekwalificeerd als organisatiecriminaliteit, omdat de illegale handelingen werden uitgevoerd door een legale onderneming binnen haar normale bedrijfsvoering.⁴⁰

Wanneer rechtspersonen vooral wetgeving binnen het bijzonder strafrecht overtreden – in het bijzonder de wetgeving waarvan overtreding is strafbaar gesteld in de Wet Economische Delicten, waaronder de WWFT⁴¹ – dan zouden rechtspersonen ook kunnen worden aangemerkt als bijzondere dadergroep. Heeft het dan ook zin om longitudinale patronen van regelovertreding door ondernemingen te zien als criminele carrières waarvan de ontwikkeling vanuit levensloopcriminologisch perspectief kunnen worden geanalyseerd? Deze vraag is recent op internationale criminologische congressen positief beantwoord.⁴² Hoewel de levensloopcriminologie zich tot nu toe alleen heeft gericht op natuurlijke personen, is een toepassing op rechtspersonen minder vreemd dan dat mogelijk op het eerste gezicht lijkt. Zowel de strafrechtswetenschap als de criminologie kennen een antropomorfe benadering van rechtspersonen, waarin het gedrag van organisaties wordt bestudeerd en verklaard en waarin organisaties aansprakelijk worden gesteld voor dat gedrag.⁴³ Bovendien zijn er in de bedrijfskunde modellen van *organizational life cycles* ontwikkeld,

38 Ibid, p. 120.

39 H.G. van Bunt, *Organisatiecriminaliteit*, Deventer, Gouda Quint, 1992.

40 Functioneel Parket en Landelijk Parket, *Onderzoek Houston het strafrechtelijk onderzoek naar ING Bank N.V. Feitenrelaas en Beoordeling Openbaar Ministerie*, Openbaar Ministerie 2018, p.21.

41 J.J.H. Beckers, *Tussen ideaal en werkelijkheid. Een empirische studie naar de strafrechtelijke aanpak van organisatiecriminaliteit in Nederland* (diss. Rotterdam), Rotterdam, 2017.

42 EUROOC-Workshop "Toward a Life-Course Criminology of Corporate Crime", Universiteit Leiden, 27-28 maart 2018 en "EUROOC/EDLC session: Towards a life-course criminology of corporate crime", 18th Annual Conference of the European Society of Criminology, 31 augustus 2018.

43 W. Huisman, 'Criminogenic Organizational Properties and Dynamics', in: R. Shanna, M. Van Slyke, L. Benson, and F.T. Cullen (red.), *The Oxford Handbook of White-Collar Crime*, New York: Oxford University Press, 2016, p. 435-462.

waarmee de levensloop van bedrijven, de fasen daarbinnen en de daarmee gepaard gaande uitdagingen en risico's worden onderscheiden.⁴⁴ Hoewel natuurlijke personen en rechtspersonen niet dezelfde levensfasen kennen en de levensfasen van organisaties zich niet in dezelfde onoverkomelijke volgorde als die van de levensloopfasen van het individu voltrekken, is het goed mogelijk dat het levensloopcriminologisch principe dat bepaalde levensfasen samenhangen met bepaalde risico's voor regelovertredend gedrag ook voor bedrijven geldt.⁴⁵ Anders dan onderzoek naar de criminele carrières van natuurlijke personen is longitudinaal onderzoek naar regelovertredingen door bedrijven echter schaars. De weinige beschikbare studies beperken zich doorgaans tot Amerikaanse bedrijven en hebben of een kleine steekproef of een korte observatie periode, hetgeen de representativiteit van de gevonden resultaten beperkt.

Geïnspireerd door de gedachte van de levensloopcriminologie van organisatiecriminaliteit, hebben Kluin e.a. in een verkennende studie longitudinale patronen in de aard en omvang van regelovertreding en de daarmee samenhangende kenmerken van chemische bedrijven in Nederland onderzocht.⁴⁶ Vanwege het risico bij regelovertreding in deze sector voor omwonenden, werknemers en het milieu, hebben chemische bedrijven de bijzondere belangstelling van verantwoordelijke inspectiediensten. Door jaarlijkse inspecties en een digitale registratieprocedure is een uitgebreide longitudinale dataset voorhanden. Het onderzoek van Kluin e.a. is gebaseerd op deze data met betrekking tot het regelovertredend gedrag van 494 Nederlandse chemie bedrijven, die jaarlijks worden geïnspecteerd op basis van het Besluit risico's zware ongevallen (Brzo). Van deze inspecties wordt verslag gedaan in de Gemeenschappelijke Inspectie Ruimte (GIR). Tussen 2006 en 2017 bevat de GIR gegevens van 4.367 inspecties.

Kluin e.a. beantwoorden de vraag welke patronen van regelovertreding door chemische bedrijven kunnen worden onderscheiden en in hoeverre deze patronen samenhangen met branche- en bedrijfskenmerken. Resultaten laten zien dat de overgrote meerderheid van de Nederlandse chemische bedrijven de regels overtreedt. Een klein deel van de bedrijven overtreedt zeer herhaaldelijk de regels en is verantwoordelijk voor een disproportioneel deel van het totaal aantal geregistreerde overtredingen. Daarbij kunnen diverse longitudinale patronen worden onderscheiden, die verschillen in zowel de frequentie van regel-overtreding, als de ontwikkeling hiervan over de tijd. Beschikbare branche- en bedrijfskenmerken blijken slechts in beperkte mate samen te hangen met de gevonden patronen in regelovertreding. Hoewel het onderzoek nog niet heeft gekeken naar de invloed van bepaalde bedrijfskenmerken en *life events*, zoals een strafrechtelijke onderzoek, naar patronen van regelnaleving, laat deze eerste oefening zien dat ook een levensloopcriminologische analyse van de criminele carrières van rechtspersonen mogelijk is en interessante inzichten oplevert.

Conclusie

De levensloopcriminologie was in eerste instantie vooral gericht op daders van commune criminaliteit. Recentelijk wordt dit perspectief ook toegepast op meer specifieke daderpopulaties en bijzondere vormen van criminaliteit, zoals de hier besproken zedendelinquen-

44 R. Phelps, R. Adams & J. Bessant, 'Life cycles of growing organizations: A review with implications for knowledge and learning', *International Journal of Management Reviews*, 2007, 9(1), 1-30.

45 E. Stam, & P. Verbeeten, 'Tax compliance over the firm life course', *International Small Business Journal*, 2017, 35(1), 99-115.

46 M.H.A. Kluin, A.A.J. Blokland, W. Huisman, M.P. Peeters, E. Wiering & S.J. Jaspers, 'Patronen in regelovertreding in de chemische industrie', *Tijdschrift voor Criminologie*, 4 2018, pp. 421-454.

ten, cybercriminelen, georganiseerde misdaad, *outlawbikers*, fraudeurs en zelfs rechtspersonen. Deze studies hebben opvallende overeenkomsten, maar ook belangrijke verschillen aangetoond tussen en binnen deze uiteenlopende daderpopulaties. Daders verschillen bijvoorbeeld in de start van hun criminele gedrag, de frequentie ervan, maar ook de duur van hun criminele carrière en de aard van de tijdens die carrière gepleegde criminaliteit. Deze empirische bevindingen hebben levensloopcriminologen ertoe aangezet nieuwe theorieën te ontwikkelen, of bestaande te verfijnen, om de waargenomen criminaliteitspatronen beter te kunnen verklaren.⁴⁷

En zoals dat eerder het geval was met de 'commune' levensloopcriminologie, biedt het levensloopcriminologisch onderzoek naar bijzondere dadergroepen interessante inzichten voor de strafrechtspleging.⁴⁸ Uit de resultaten kunnen risicoanalyses en risicomodellen worden afgeleid waaruit interventiestrategieën voortvloeien die de kans op het ontstaan van crimineel gedrag en op recidive kunnen verkleinen. Daarnaast kan de levensloopcriminologie van bijzondere dadergroepen een toets en daarmee een wetenschappelijke basis zijn voor reeds voor bijzondere dadergroepen ontwikkelde interventies, zoals het civielrechtelijk verbieden van OMG's, Hack_Right voor cybercriminelen en *compliance management* als voorwaarde voor transacties met ondernemingen.

47 A.A.J. Blokland, & V.R. van der Geest, *Routledge Handbook of Life-Course Criminology*, Abingdon: Routledge, 2017.

48 J.F. MacLeod, P.G. Grove, & D.P. Farrington, *Explaining Criminal Careers. Implications for Justice Policy*, Oxford: Oxford University Press, 2012; C. Visher, 'Unintended consequences. Policy Implications of the NAS Report on Criminal Careers and Career Criminals', *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2016, 53(3), 306-320.